



ARCHIVUM ANATOLICUM (ArAn)	19/1	2025	177-213
----------------------------	------	------	---------

ORTAKÖY/ŞAPINUVA -TEPELERARASI- METAL İŞLİKLERİ

Aygül SÜEL* Önder İPEK** Semih GERÇEK*** Murat AYDIN****

Makale Bilgisi

Başvuru: 14 Mart 2025

Kabul: 27 Mart 2025

Article Info

Received: March 14, 2025

Accepted: March 27, 2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

MÖ 14. yy'ın ilk yarısında Hitit Devleti'ne başkentlik yapan Ortaköy-Şapinuva Hitit kentinin Tepelerarası mevkinde, 2014-2024 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, Hitit arkeolojisinde benzeri olmayan atölyeler/işlik yapıları¹ bilim dünyasına kazandırılmıştır. İşlik yapılarının açığa çıkarıldığı Tepelerarası mevkinin güney bölümünün, Hitit döneminde 'İşlikler/Atölyeler Mahallesi' olarak kullanıldığına dair verilere ulaşılmıştır. 'G Alanı' olarak adlandırılan sektörde, körük, üfleç, pota ve taş kalıpların (kolcuklu balta, çubuk külçe, ok ucu) *in situ* olarak tespit edildiği İşlik I ile ocakların bulunduğu İşlik II yapıları açığa çıkarılmıştır. İşlik I ve İşlik II, ana toprağın kazılarak inşa edilmesi, dikdörtgen forma sahip olması ve işlevi sona erdikten sonra çeşitli yapılara ait enkaz topraklarıyla doldurulması açısından birbirine benzemektedir.

* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, aygulsuel@hitit.edu.tr; ORCID: [0000-0003-1854-122X](https://orcid.org/0000-0003-1854-122X)

** Dr. Öğr. Üyesi., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, onderipek@hitit.edu.tr; ORCID: [0000-0003-1820-6341](https://orcid.org/0000-0003-1820-6341)

*** Arş. Gör., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, semihgercek@hitit.edu.tr; ORCID: [0000-0002-9021-1180](https://orcid.org/0000-0002-9021-1180)

**** Dr., muratsapinuva@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3409-520X

¹ TDK'ya göre atölye/işlik: "Zanaatçıların veya resim, heykel sanatlarıyla uğraşanların çalıştığı yer" olarak tanımlanmaktadır. Atölye ve işlik eş anlamlı ve birbirlerini yerine kullanılan sözcüklerdir. İşlik sözcüğünün kökeni Türkçe, Atölye sözcüğünün kökeni ise Fransızca'dır. Makalede metal işçiliğin yapıldığı alanlar ve yapılar için hem işlik hem de atölye sözcükleri kullanılmıştır.

Anadolu'nun MÖ II. Bin yıla tarihlenen Kültepe, Boğazköy, Alaca Höyük, Kınık, Sinop-Kovuklukaya, Gavurkale, Korucutepe, Tepecik, Gözlükule, Hisarlıktepe/Troya ve Alalah kentlerinde açığa çıkarılan metal atölyelerine son yıllardaki keşiflerle Ortaköy-Şapinuva işlik yapıları da eklenmiştir. Ortaköy'de keşfedilen metal atölyeleri, Şapinuva'nın Hitit döneminde başkentlik vasfının yanı sıra üretim faaliyetlerinde de önemli bir merkez olduğunu göstermektedir. Bu makalede, İşlik I ve İşlik II metal atölyelerinden elde edilen veriler, MÖ II. Bin yıl Anadolu örnekleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ortaköy, Şapinuva, Hitit, Madencilik, Metal İşçiliği, İşlik/Atölye.

Ortaköy/Sapinuwa -Tepelerarası- Metal Workshops

Abstract

During the excavations carried out between 2014 and 2024 in the Tepelerarası area of Ortaköy-Şapinuva, which was the capital of the Hittite State in the first half of the 14th century BC, workshops unique in Hittite archeology were brought to the scientific world. Data has been obtained that the southern part of the Tepelerarası area, where workshops were unearthed, may have been used as the 'Workshops Neighbourhood' during the Hittite period. In the area called 'Area G', Workshop I, where metalworking materials such as pot-bellows, blowpipes, crucibles and stone moulds (axe, bar ingot, arrowhead) were identified *in situ*, and Workshop II where furnaces were located, were unearthed. Workshop I and Workshop II are similar to each other in that they were built by excavating the main soil, have a rectangular form, and are filled with debris from various buildings after their function ends. Ortaköy-Şapinuva workshops with the discoveries in recent years have been added to the metal workshops unearthed in the cities of Kültepe, Boğazköy, Alacahöyük, Kınık, Sinop-Kovuklukaya, Gavurkale, Korucutepe, Tepecik, Gözlükule, Hisarlıktepe/Troya and Alalah, dating back to the 2nd millennium BC. Metal workshops discovered in Ortaköy show that Şapinuva was a production center as well as a capital during the Hittite period. In this article, data obtained from Workshop I and Workshop II metal workshops, were evaluated by comparing Anatolian examples in the 2nd millennium BC.

Key words: Ortaköy, Şapinuva, Hittite, Metallurgy, Metalworking, Workshop

Anadolu’da ilk siyasi birliği kuran, Hitit Devleti’ne, MÖ 14. yy’ın ilk yarısında başkentlik yapan Ortaköy-Şapinuva, 1988-1989 yıllarında Çorum ve çevresinde yürütülen yüzey araştırması² sonucunda keşfedilmiştir. Maşat Höyük/Tapigga çivi yazılı tabletlerinden³ öğrenilen bilgilerle geliştirilen proje kapsamında, Aygül Süel ve Mustafa Süel tarafından Çorum ve çevresinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir.⁴ Bunun sonucunda Çorum ilinin 53 km güneydoğusunda, Ortaköy ilçesinin 3 km güneybatısında⁵ yeni bir Hitit kenti keşfedilerek bilim dünyasına kazandırılmıştır (**Harita 1**).⁶ Keşfedilen kentin Hitit çağındaki adının Şapinuva olduğu, kentte yürütülen kazı çalışmaları sonucunda ele geçen çivi yazılı tablet ve tablet parçaları vasıtasıyla öğrenilmiştir.⁷ Anadolu’da Hitit dönemine tarihlenen ikinci büyük çivi yazılı tablet arşivleri, Boğazköy-Hattuşa’dan sonra Şapinuva kazılarında açığa çıkarılmıştır. Mektup, ritüel, fal, dua içeriklerine sahip; Hititçe, Hurrice, Hattice, Akadca, Sumerce dillerinde yazılmış 4500’ü aşan çivi yazılı tablet ve tablet parçaları, Şapinuva arşivinin kraliyet arşivi olduğunu göstermiştir.⁸ Çivi yazılı tabletlerin deşifre edilmesiyle, MÖ 14. yy’ın ilk yarısında, Şapinuva kentinde Hitit Büyük Kralı II. Tuthaliya (MÖ 1400-1380)⁹ ve Kraliçe

² Aygül Süel, “1989 yılı Çorum İli Yüzey Araştırmaları”, *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 95-96.

³ Tabletlin transliterasyon ve tercümesi için bkz. Sedat Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 140-141.

⁴ Süel, “1989 yılı Çorum İli Yüzey Araştırmaları”, 95-96; Aygül Süel ve Mustafa Süel, “Bir Hitit Şehrinin Keşfi: Ortaköy-Şapinuva İdentifikasyonu (Özdeşleşmesi) ile Hitit Coğrafyasındaki Değişiklikler ve Yenilikler”, Fikri Kulakoğlu, Tayfun Yıldırım, Tunç Sipahi, Vasıf Şahoğlu, H. Levent Keskin (ed.), *Uğur Silistreli Anı Kitabı: Anadolu Arkeolojisi Üzerine Yazılar / In Memoriam Uğur Silistreli: Studies on Anatolian Archaeology Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi Anatolia*, (Ankara: 2019), 298-299.

⁵ Aygül Süel ve Mustafa Süel, “Şapinuva: Hitit Devleti’nin Başka Bir Başkenti / Şapinuva: Another Capital City of Hittite State”, M. Doğan-Alparslan-M. Alparslan (ed.), *Hittiter: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: An Anatolian Empire*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 178-195.

⁶ Süel ve Süel, “Şapinuva: Hitit Devleti’nin Başka Bir Başkenti”, 178-195.

⁷ Aygül Süel, “Ortaköy’ün Hitit Çağındaki Adı”, *Belleten* LIX/225, (1995): 283.

⁸ Aygül Süel, “Ortaköy-Şapinuva Arşivleri”, *1996 yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları* (1997), 93-94.

⁹ Ali Dinçol, “Son Tunç Çağı-Hittiter/Bin Tanrılı Halk”, *Arkeoatlas/1-Özel Koleksiyon* (2011): 265, Diğer kronoloji çalışmaları için bkz. Belkıs Dinçol, “Über die Probleme der absoluten Datierung der Herrschaftperioden der hethitischen Könige nach den philologischen und glyptischen Belegen”, D.P.Mielke, U.Schoop, J.Seeher (ed.), *Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie/Structuring and Dating in Hittite Archaeology*. BYZAS 4 (2006), 19-32.

Taduhepa'nın hüküm sürdüğü öğrenilmiştir.¹⁰ Şapinuva Hitit kentinde açığa çıkarılan anıtsal yapılar, arkeolojik bulgular ile çivi yazılı tablet, mühür-mühür baskısı gibi yazılı belgeler, Şapinuva'nın bir dönem başkentlik yaptığı ve devletin Şapinuva'dan yönetildiğini göstermektedir.¹¹

Ortaköy-Şapinuva'da 1990 yılından başlayarak günümüzde de sürdürülen sistematik kazı çalışmaları, Tepelerarası (15 hektar) ve Ağılönü (3 hektar) mevkieinde gerçekleştirilmiştir (**Harita 2**). Yürütülen kazı çalışmaları sonucunda Şapinuva Hitit kentinde birden fazla anıtsal mimari, ritüel amaçlı alanlar-yapılar ve işlikler açığa çıkarılmıştır (**Fot.1**). Ağılönü mevkinde dini ve üretimle ilgili yapılar ve alanlar; Tepelerarası mevkinde ise idari, ticari ve dini özellikler taşıyan krali yapılar (**Fot.2**) tespit edilmiştir. Tepelerarası'nda açığa çıkarılan bu yapılara son yıllarda yürütülen çalışmalarda atölye işlevine sahip endüstriyel yapıların da içinde yer aldığı 'Atölyeler/İşlikler Mahallesi'¹² eklenmiştir (**Fot.3**).¹³ Tepelerarası'nın güneyinde (D Binası'nın kuzeydoğusu) yer alan G Alanı'nda 2014-2024 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda İşlik I ve İşlik II yapıları açığa çıkarılmıştır (**Fot.4, Çiz.1**). İşlik I ve İşlik II yapılarında, mamul ürün elde etmeye yönelik olarak, eritme ve döküm gibi metal işçiliği faaliyetlerinin yapıldığını gösteren *in situ* buluntular ele geçmiştir. MÖ II. Bin Anadolu arkeolojisinde metal işçiliği, üretimi ve atölyelerin varlığı¹⁴ Kültepe¹⁵,

¹⁰ Aygöl Süel, "Ortaköy-Şapinuva Tabletlerinin Tarihlendirilmesi", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı 16-22 Eylül 1996 Çorum* (Ankara: 1998a), 556-57.

¹¹ Ortaköy-Şapinuva'nın başkentliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Aygöl Süel, "Hitit Devleti'nin Bir Diğer Başkenti: Şapinuva", Taner Tarhan, Aksel Tibet, Erkan Konyar (ed.), *Muhibbe Darga Armağanı*, (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayını, 2008), 457-474; Aygöl Süel, "Another Capital City of Hittite State: Şapinuva", *Central-North Anatolia in the Hittite Period: New Perspectives in Light of Recent Research Studia Asiana 5* (Roma: 2009), 193-205; Aygöl Süel ve Mustafa Süel, "Başkent Şapinuva: Hitit Dünyasındaki Yeri ve Önemi", *I. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, (Çorum: 2011), 93-110.

¹² Aygöl Süel-Sedef Ayyıldız-Murat Aydın ve Semih Gerçek, "Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları", *7. Çorum Kazı Araştırmaları Sempozyumu* (Çorum: 2021), 197.

¹³ Aygöl Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", *Mesopotamia* 52, (Torino: 2017), 67.

¹⁴ R.F. Tylecote, "From Pot Bellows to Tuyeres", *Levant XIII* (1992): 35-47; Ünsal Yalçın, "Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış", *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi* 5/9 (2016): 9-10.

¹⁵ Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş II* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986), 37-48; Andreas Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk* (Neumünster: 1994), 49-66.

Boğazköy¹⁶, Alaca Höyük¹⁷, Kınık¹⁸, Sinop-Kovuklukaya¹⁹, Gavurkale, Korucutepe, Tepecik, Gözlükule, Hisarlıktepe/Troya ve Alalah'ta gerçekleştirilen kazılarda açığa çıkarılan yapılar aracılığıyla bilinmektedir.²⁰ Bu atölyelerde metal işçiliğine ait malzeme grupları -körük, üfleç, pota ve kalıp- ele geçmiştir.²¹ Ortaköy-Şapinuva'da açığa çıkartılan işlik yapıları, Anadolu'da tespit edilen atölyelerden mimari açıdan farklı olmasına rağmen buluntu grupları açısından benzerlik göstermektedir.

İşlik I

Ortaköy-Şapinuva'da sistemli olarak her yıl Tepelerarası ve Ağılönü'nde gerçekleştirilen jeofizik çalışmaları, 2013-2014 yıllarında C Binası'nın batısı ve D Binası'nın kuzeydoğusunda jeomanyetik, jeoradar, elektrik rezistivite tomografi ERT, SRT (Sismik Kırılma Tomografisi), MASW (çok kanallı yüzey dalgası analizi) yöntemleri kullanılarak yapılmıştır.²² Jeofizik çalışmaları sonucunda D Binası'nın kuzeydoğusunda birçok yapıya ait izler tespit edilmiştir. Bu alanda, hem jeofizik çalışmaları sonucunda belirlenen yapı izlerinin hem de 2000 yılında yüzey buluntusu olarak ele geçen çivi yazılı tablet parçalarının²³ kaynağının araştırılmasına yönelik olarak, 2014 kazı sezonunda 4 adet 5x5 m'lik açmayla (100 m²'lik

¹⁶ Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 66-86.

¹⁷ Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 86-87, Abb. 58; Aykut Çınaroğlu ve Duygu Çelik, *Atatürk & Alacahöyük* (Ankara:2010), 118-120; Duygu Çelik, "Alaca Höyük'te M.Ö. II. Bin Yıla ait Atölye/İşlik Yapısı", *6. Çorum Kazı Araştırmalar Sempozyumu* (Çorum: 2020), 125-136.

¹⁸ Aykut Çınaroğlu ve Duygu Çelik, "2006 Yılı Kastamonu-Kınık Kazısı", *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2008), 514-515.

¹⁹ Şevket Dönmez, "Boyabat-Kovuklukaya: A Bronze Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey", *Ancient Near Eastern Studies (ANES)* 41 (2004), 44-45.

²⁰ Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 87-99.

²¹ Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 103 vd.; Halil Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar* (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015), 58-71; Fadile Gülten Ekmen, "Anadolu Metal Atölyeleri Üzerine Bir Değerlendirme", Sedat Erkut, Özlem Sir Gavaz (ed.), *ANTAŞSUMSAR "ÇİĞDEM" – Eski Anadolu Araştırmalarına ve Hititlere Adanmış Bir Hayat / Studies in Honour of Ahmet Ünal = Ahmet Ünal Armağanı* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016), 179-181.

²² Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 65.

²³ Mustafa Süel "Ortaköy-Şapinuva 2014 Yılı Çalışmaları", *5. Çorum Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu* (Çorum: 2015), 172; Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 65.

alandan) çalışmalar başlatılmıştır (**Fot.5**).²⁴ Kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği 1 ve 2 numaralı açmalarda sarı killi ana toprak tespit edilirken, 3 ve 4 numaralı açmalarda ise metal işçiliği faaliyetlerinde kullanılan atölye malzemeleri körük²⁵, üfleç²⁶, pota²⁷ ve taş kalıp ele geçmiştir.²⁸ İşlik I olarak adlandırılan yapıya yönelik çalışmaların yapıldığı 3 numaralı açmada²⁹, 4 adet çanak gövdeli körük *in situ* olarak tespit edilmiştir (**Fot.6**).³⁰ 3 numaralı açmada bulunan 2 körüğün üfleme delikleri birbirine bakar vaziyette olup, körüklerin ağız kenarında ve aralarında elde yapılmış, kaba yuvarlak gövdeli üfleçler³¹ bulunmuştur.³² (**Çiz.2**). Diğer iki körüğün silindirik emzik formunda üfleme delikleri güneydoğu yönünde olup, yine körüklerden birinin ağız kenarı üzerinde üfleç tespit edilmiştir.³³ Körüklerin etrafında potalar (**Fot.7**), üfleçler (**Fot.8**)³⁴ ile gümüş yüzük mühür, bronz kolcuklu balta, ok ucu, murç, çivi, iğne, yüzük, örs, küpe, düğme ve süs eşyası bulunmuştur.³⁵ Ayrıca körüklerin yanında iki adet ocak açığa çıkarılmıştır. Ocak ve körükler arasındaki bağlantıyı gösteren üfleçler ile üretim artığı bronz

²⁴ Süel “Ortaköy-Şapinuva 2014 Yılı Çalışmaları”, 172.

²⁵ Metal ergitme ve eritme yapılırken sıcaklık derecesinin kontrolü körükler vasıtasıyla yapılmaktadır. Çanak biçimli gövdeye sahip olan körükler genellikle düz dipli olup Önasya arkeolojisinde pişmiş toprak ve taştan yapılmış örneklerine rastlanmaktadır. Dışa çekik ağızlı körüklerin ağız kenarlarında bulunan yiv, körüğün ağzına bağlanan derinin çıkmamasını sağlamaktadır. Körüklerin dibe yakın kısmında, üflecin bağlandığı delik çapı 1 ile 4 cm arasında değişen emzikler bulunmaktadır. Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar*, 60-63.

²⁶ Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar*, 58-60.

²⁷ Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar*, 63-65.

²⁸ Süel, “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva”, 65; Mustafa Süel, “Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları”, 6. *Çorum Kazı Araştırmaları Sempozyumu* (Çorum: 2020), 53.

²⁹ 3 numaralı açmanın güneybatı yönünde (769,66) yüzeyden -2.20 m derinlikte 3 adet, 3 ve 4 numaralı açmaların arasından 1 adet körük tespit edilmiştir.

³⁰ Süel, “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva”, 67.

³¹ Körüklerin üfleçler vasıtasıyla ocak ya da fırına bağlanmış biçimleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Tylecote, “From Pot Bellows to Tuyeres”, 107-118.

³² Süel, “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva”, 67; Aygül Süel ve Mark Weeden, “A Silver Signet-Ring from Ortaköy-Şapinuva”, *And I Knew Twelve Languages. A Tribute to Massimo Poetto on the Occasion of His 70th Birthday*, (Warsaw: 2019), 667, Fig.4; Süel, “Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları”, 53-54.

³³ Süel, “Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları”, 54.

³⁴ Pota ve üfleç fotoğrafları için Doç. Dr. H. Levent KESKİN’e teşekkür ederiz.

³⁵ Aygül Süel, “Hitit İmparatorluğu’nun Diğer Başkenti Ortaköy/Şapinuva Hitit Şehri”, *YÖK Yükseköğretim Dergisi*, Sayı 18 Ekim-Kasım-Aralık (2020a): 29.

cürufların ele geçmesi, yapıda, metal işçiliği faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini göstermektedir.³⁶ *In situ* olmayan, dağınık olarak ele geçen ve tamamlanamayan körük parçalarının da incelenmesiyle İşlik I'de yürütülen metal işçiliği faaliyetlerinde toplam 7 adet körüğün kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır (**Fot.9, Çiz.3**).³⁷ İşlik I'de metal eritmede sıcaklık derecesini kontrol altında tutmak için hem el hem de ayak yardımıyla kullanılan körükler, çanak gövdeli³⁸, kalınlaştırılmış dışa çekik ağızlı, geniş düz dipli ve çark yapımıdır. Ayrıca körükler, dibe yakın konumda hava akışını sağlayan, 10-15 cm dışarıya doğru uzayan silindirik bir emziğe sahiptir. Bilinen diğer örnekler gibi, Ortaköy-Şapinuva körüklerinin de ağız kenarına deri gerilerek kullanıldığı düşünülmektedir.³⁹ Eski Yakınoğlu'da ayak körüklerinin kullanım biçimleri, Eski Mısır'ın Teb şehrinde açığa çıkarılan Rekmire⁴⁰, Hepu⁴¹, Puyemre⁴², Nebamun-İpuky⁴³ ve Menkheperrasonb⁴⁴ mezarlarına ait duvar resimleri aracılığıyla öğrenilmektedir.⁴⁵ Ayrıca Antik Mısır'ın Nil Deltasındaki Kantir-Piramese'de, Tunç Çağı maden ustalarının metal ergitme yöntemlerini gösteren işlik kompleksi bulunmaktadır.⁴⁶ MÖ 13. yy'a tarihlenen ve kazılarında fırınlar, potalar ve çok sayıda üfleçlerin ele

³⁶ Süel "Ortaköy-Şapinuva 2014 Yılı Çalışmaları", 173.

³⁷ Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 67.

³⁸ Körüklerin kullanım prensipleri hakkında bkz. Christopher J. Davey, "Some Ancient Near Eastern Pot Bellows", *Levant* XI (1979): 101; Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 103-108; Tayfun Yıldırım, "Kaniş Karumunun Ib Katına Ait Bir Körük", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XXXVII-1, 2*, (Ankara: 1995): 683-684; Tekin, *Eski Anadolu Madenciliği, Arkeolojik Verilerin Işığında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar*, 60-63; Christopher J. Davey, "Ancient Pot-Bellows: A Review Forty Years On", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research (BASOR)* 385, (2019): 201-205.

³⁹ Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 65.

⁴⁰ N. De G. Davies, *The Tomb of Rekh-mi-Rē', Vols. I-II*, (New York: 1943), Pl.52.

⁴¹ H.H. Coghlan, *Notes on the Prehistoric Metallurgy of Copper and Bronze in the Old World*, (Oxford: 1951), 68-69, Fig.10; N. De G. Davies, *Scenes from some Theban Tombs*, (Oxford: 1963), 10, Pl.8; G.B. Bass, *Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck*, (Philadelphia: 1967), 65, Fig.76.

⁴² N. De G. Davies. *The Tomb of Puyemre at Thebes I*, (New York: 1922), Pl.28; Bernd Scheel, *Egyptian Metalworking and Tools*, (Aylesbury: 1989), 24, Fig.16.

⁴³ N. De G. Davies, *The Tomb of Two Sculptors at Thebes*, (New York: 1925), 63, Pl.XI; Bass, *Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck*, 65-66, Fig.77.

⁴⁴ N. De G. Davies ve N. De G. Davies, *The Tombs of Menkheperrasonb, Amenmose, and Another*, Nos.86, 112, 42, 226, (London: The Theban Tombs Series 5,1933), 12, Pl.11-12.

⁴⁵ E. Push, "Metallverarbeitende Werkstätten der frühen Ramaessidenzeit in Qantir-Piramesse/Nord", *Ägypten und Levante I*, (1990): 93-99, Abb.9 a-b, Abb.10 a-b.

⁴⁶ Push, "Metallverarbeitende Werkstätten der frühen Ramaessidenzeit in Qantir-Piramesse/Nord", 75-113.

geçtiği işlik kompleksinde de ayak körüklerinin kullanıldığı düşünülmektedir.⁴⁷

Madenin ergitilmesi ve eritilmesinde önemli bir işleve sahip pişmiş toprak ve taştan yapılmış körükler Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Levant, Filistin, Girit ve Kıbrıs'tan ele geçen örnekleriyle bilinmektedir.⁴⁸ Erken Tunç Çağı'ndan itibaren Anadolu'da kullanılan körüklerin MÖ II. Bine tarihlenen örnekleri Kültepe⁴⁹, Acem Höyük⁵⁰, Alaca Höyük⁵¹, Boğazköy-Hattuşa⁵², Tel El-Açana-Alalah⁵³, Kuşaklı/Şarişsa⁵⁴ ve Norşuntepe⁵⁵ de yapılan kazılarda ele geçmiştir. Kültepe Ib katında ve Acem Höyük II. yapı katında ele geçen

⁴⁷ A. Hauptmann, "Tunç Çağı'nda Madencilik Boyutları", Ü.Yalçın, R. Pulak Slotta (ed.), *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (Bochum: 2006), 484.

⁴⁸ Körüklerin ele geçtiği merkezler hakkında bkz. Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 103-108; Davey, "Ancient Pot-Bellows: A Review Forty Years On", 205-212.

⁴⁹ Tahsin Özgüç, "Koloni Devrinin Geç Safhasına (Ib) Ait Bir Atölye Hakkında", *Belleten* XIX-73, (1955): 75, Res. 25; Özgüç, Özgüç, *Kültepe-Kaniş II*, 39, Lev.95 (4), Şek.46; Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 188, Taf. I 1,3-4. Abb.76; Yıldırım, "Kaniş Karumunun Ib Katına Ait Bir Körük", 684, 686-687, Şek. 1-2-3, Lev. I a-b; Fikri Kulakoğlu ve Selmin Kangal, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş Karumu*, (İstanbul: 2011), 274, Fig. 244-245.

⁵⁰ Kutlu Emre, "Acemhöyük Seramiği", *Anadolu X*, (1968): 67, Şek. 25; Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 188, Taf. II 4; Yıldırım, "Kaniş Karumunun Ib Katına Ait Bir Körük", 684-685, Şek. 4; Fadile Özkallı-Ekmen, *Acemhöyük'te Asur Ticaret Kolonileri Çağı Metal Eşya Üretimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 182, Kat.241-242, Lev. 37, Lev. 46 d-e.

⁵¹ Hamit Zübeyr Koşay, "1964 Alaca Höyük Kazısı Raporu [Bericht über die Grabung in Alaca Höyük im J. 1964]", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 14, (1965): 167, 188 Res.18a-b; 211/Al.P.132; Hamit Zübeyr Koşay ve Mahmut Akok, *Alaca Höyük Kazısı 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Seri, Sayı 28, 1973), 18-19, Lev.XXXIII (Al.p.132, Al.t.3, Al.t.119), Lev.LXXVIII/Al.t.119, Lev.LXXX/Al.t.3; Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 188, Taf. II 1, 2, 3; Yıldırım, "Kaniş Karumunun Ib Katına Ait Bir Körük", 685-687 Şek. 5-6-7.

⁵² F. Fischer, *Die hethitische Keramik von Boğazköy, WVDOG 75; Boğazköy-Hattuşa 4*, (Berlin: 1963), 145, Taf.113-Nr.1001,1003, Taf.116-Nr.1001; H.G.Bachmann, "Düsenrohre und Gebläsetöpfe: Keramikfunde aus Metallverarbeitungs-Werkstätten", *Boğazköy 6: Boğazköy VI. Funde aus den Grabungen bis 1979*, (1984), 111, Abb.8, Taf.25; Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 188, Taf. I 5-7; Abb.76; Yıldırım, "Kaniş Karumunun Ib Katına Ait Bir Körük", 685-687, Şek.8-9-10.

⁵³ S. L. Wooley, *Alalakh, an Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949*, (Oxford: 1955), 189, 324 Typ Nr.38, Taf. CXI.

⁵⁴ Andreas Müller-Karpe, "Zur Metallverarbeitung bei den Hethitern", *Anatolian Metal I, Der Anschnitt Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau*, Beiheft 13, (Bochum: 2000), 117-118, Abb.9. Bir körüğe ait olduğu düşünülen emzik kısmı ele geçmiştir.

⁵⁵ G. Korb, *Die spätbronzezeitliche Keramik von Norşuntepe*, Institut für Bauen und Planen in Entwicklungsländern. Mitteilungen 4, (Hannover: 1985), Taf.55, Nr.536. Bir körüğe ait olduğu düşünülen emzik kısmı ele geçmiştir.

körükler MÖ 1830-1700'e, Boğazköy körükleri MÖ 16-14. yy'a, Alaca Höyük körükleri MÖ 16-13. yy'a, Alalah körüğü MÖ 13. yy'a, Kuşaklı/Şarişsa ve Norşuntepe'de körüğe ait olduğu düşünülen emzikler ise MÖ 14-13. yy'a tarihlendirilmektedir.⁵⁶ İşlik I'de ele geçen pişmiş toprak körükler formu ve tarihlendirilmesi açısından Anadolu'daki örnekleriyle karşılaştırıldığında, Alaca Höyük kazılarında bulunan Al.p.132 numaralı⁵⁷ körükle benzerlik göstermektedir. Ortaköy körükleri ve Alaca Höyük Al.p.132 numaralı körüğü, dibe doğru genişleyen gövdesiyle Anadolu'da ele geçen diğer körüklere göre farklı forma sahiptir.

İşlik I'in sınırlarının belirlenmesi amacıyla 2015 yılında G Alanı'nda yeni açmalarda çalışmalara devam edilmiştir. G Alanı 5, 6, 7, 8 ve 9 numaralı açmalarda yürütülen kazı çalışmalarıyla İşlik I'in ana topraktan oluşturulan sınırları açığa çıkarılmıştır (**Fot.5**).⁵⁸ 5 numaralı açmada⁵⁹ yapılan çalışmalarda işliğin kuzey sınırını belirleyen, 15-20 cm çapında kırma taşlardan oluşan ve tek sıra halinde kuzeybatı-güneydoğu aksında uzanan bir taş sırası tespit edilmiştir.⁶⁰ Duvar görünümünde olmayan taş sırası, ana toprak ile işliğin kuzeyini birbirinden ayıran sınır şeklindedir. Kazı çalışmalarıyla 10x7m ölçülerinde 70 m²'lik alanı kapladığı anlaşılan İşlik I'in, 769,66 m kotta (yüzeyden -2.20 cm derinlikte) özenle düzeltilerek oluşturulan -çanak gövdeli körüklerin yerleştirildiği- sarı killi ana topraktan tabanı açığa çıkarılmıştır.

İşlik I'de üretime esas malzemelerin (körük, üfleç, pota, disk şeklinde külçe parçaları, taş kalıpların-kolcuklu balta, çubuk külçe, ok ucu-) yanı sıra ok uçları, keskiler, spatüller, kolcuklu baltalar, örs, çiviler, teller, yüzükler, bızlar, deliciler (**Fot.10**) ile çeşitli formlarda pişmiş toprak kap ve kap parçaları da ele geçmiştir.⁶¹ Hitit arkeolojisinde benzeri olmayan bir teknikte inşa edilen İşlik I, ana toprağın dikdörtgen formda kazılmasıyla oluşturulmuştur.⁶² Yapının içerisinde işliğin üst örtüsünün varlığına işaret

⁵⁶ Müller-Karpe, "Zur Metallverarbeitung bei den Hethitern", 118; Davey, "Ancient Pot-Bellows: A Review Forty Years On", 207, Tab.2.

⁵⁷ Koşay, "1964 Alaca Höyük Kazısı Raporu", 167, 188 Res.18a-b; 211.

⁵⁸ Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 55.

⁵⁹ 5 numaralı açmada üzerindeki hiyeroglif işaretlerden bir kadına ait olduğu anlaşılan gümüş yüzük mühür ele geçmiştir; Süel ve Weeden, "A Silver Signet-Ring from Ortaköy-Şapinuwa", 661-662; Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuwa", 67.

⁶⁰ Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 54; Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuwa", 67.

⁶¹ Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 56; Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuwa", 67.

⁶² Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 54.

eden direk çukurlarına ya da başka bir veriye rastlanmamıştır. İşlik I'ın ana toprak kazılarak inşa edilmesi ve körüklerin yüzeyden 1.60 m derinlikte tespit edilmiş olması işliğin kullanım amacı ve yöntemleriyle ilişkili olmalıdır. İşlik I yapısı, metal eritme amacıyla kullanılan yüksek ısıнын kontrol altında tutulması, metal eritilirken ortaya çıkan dumanın yönlendirilmesi için ana toprağın 1.60 m içerisine inşa edilmiştir.⁶³ Yapı, açık hava işliğı olarak kullanılmış olmalıdır. Şapinuva kenti sakinleri, işlevini yitiren İşlik I'ı enkaz topraklarıyla doldurarak kapatmıştır. Kapatılan İşlik I'ın yerine herhangi bir yapı inşa edilmemiştir. İşlik I'ın kapatılmasında kullanılan enkaz toprağı içerisinden işlikle bağlantısı olmayan marn cinsi taş kalıplar (**Fot.11**), üretim artığı obsidyen parçaları ve hayvan kemikleri⁶⁴ ele geçmiştir.

İşlik II (Alt Mimari Evre) ve

G Binası-E Binası (Üst Mimari Evre)

2014 yılında gerçekleştirilen jeofizik çalışmaları, İşlik I yapısının 15 m kuzeydoğusunda farklı bir yapıya ait izlerin varlığını göstermiştir. Bu alanda, 2015-2024 yıllarında yürütülen kazı çalışmalarıyla üst evrede taş temellere sahip G Binası, alt evrede ise sarı killi ana topraktan bölme duvarlara sahip İşlik II yapısı açığa çıkartılmıştır. 500 m² oturma alanına sahip olan G Binası'nın duvarları, kuru duvar tekniğıyle inşa edilmiş olup, kalınlıkları 80-90 cm arasında değişmektedir (**Çiz.4**).⁶⁵ Yapının duvarlarında, deprem kaynaklı olduğu düşünülen çökme, kayma ve sapmalar görülmektedir.⁶⁶ Yürütülen çalışmalarda, G Binası'nın duvarlarındaki yapısal bozulmalara, deprem ve alt mimari evrede yer alan yapının sebep olduğu anlaşılmıştır. G Binası'nın duvarlarının deprem sonrasında alt evrede yer alan yapının içine çöktüğü tespit edilmiştir.⁶⁷ G Binası'nda *in situ* durumda çift kulplu çömlek,

⁶³ Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 54.

⁶⁴ Pınar Perçin Gerçek ve Evangelia Pişkin, "Animal Economy And Consumption In The Administration Sector Of Hittite Capital Şapinuva", *Anadolu* 48, (2022): 69-101.

⁶⁵ Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 56; Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 67; Süel-Ayyıldız-Aydın-Gerçek, "Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları", 196.

⁶⁶ Süel-Ayyıldız-Aydın ve Gerçek, "Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları", 197; Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 67; Süel-Ayyıldız-Aydın-Gerçek, "Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları", 69-70; Mahmut Drahor-Ökmen Sümer-Meriç Aziz Berge- Caner Öztürk-Atilla Ongar-Aygül Süel ve Andreas Schachner, "Integrated Geoscience Investigations in Hittite Imperial Sites Affected by Earthquakes", G. M. El-Qady, C. Margottini (ed.), *Sustainable Conservation of UNESCO and Other Heritage Sites Through Proactive Geosciences. Springer Geology*, (Springer, 2023), 473-475, Fig.11.

⁶⁷ Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 69-70; Süel-Ayyıldız-Aydın ve Gerçek, "Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları", 197.

sivri dipli testiler, minyatür testiler, tabaklar ve votiv kaplar ele geçmiştir. 2021-2024 yılları kazı çalışmalarında G Binası ile E Binası'nın ortasında, 72 m² oturma alanına ve 3 dikdörtgen odaya sahip, duvarları kırma taştan kuru duvar tekniğinde inşa edilmiş yapı açığa çıkarılmıştır.⁶⁸ Yapının E Binası ile karşılıklı 80 cm ölçülerindeki kapı boşlukları ve duvar yönleri, E Binası ile bağlantısını açıkça göstermektedir. G Binası'nın duvarlarında görülen çökme, kayma ve sapma gibi yapısal bozulmaların benzerleri E Binasının güney bölümü olduğu anlaşılan bu yapının 60 cm kalınlığındaki duvarlarında da görülmektedir.

G Binası'nın taban açma çalışmaları sırasında alt evreye ait olduğu belirlenen bazı duvarlara rastlanmıştır. İlerleyen çalışmalarla birlikte inşa teknikleri açısından İşlik I'e benzeyen bir yapı açığa çıkarılmıştır.⁶⁹ İşlik II olarak adlandırılan yapı (**Çiz.5**), doğu-batı yönünde 10 m, kuzey-güney yönünde 22,50 m dikdörtgen bir form verilerek, mevcut durumu ile 70/75 cm derinliğinde ana toprağa kazılarak inşa edilmiştir. Yapının kuzeydoğu ile kuzeybatı yönlerinde 11,50x2,25 m, güneydoğu ve güneybatı yönlerinde 7,50 x 2,25 m ölçülerinde 4 ayrı taş döşeli taban, tabanlara bitişik 22,50 m uzunluğunda 1 m kalınlığında ana topraktan 2 adet bölme duvarı açığa çıkarılmıştır.⁷⁰ Taş döşeli tabanlar arasında 3,50x2,25 m'lik taş döşem yapılmamış toprak tabanlar bulunmaktadır. Ana topraktan iki bölme duvarın arasında 22,50 m uzunluğunda 3 m genişliğinde bir koridor oluşturulmuştur. İşlik faaliyetlerinin bu koridor içinde açığa çıkarılan ve yapım teknikleri birbirinden farklı ocaklarda gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. 225 m²'lik alanı kaplayan İşlik II yapısında karşılıklı olarak yapıldığı anlaşılan 50 cm derinliğinde, 20 cm çapında, iç kısmı taş örgülü 4 adet direk çukuru (**Fot.12**), yapının hafif bir örtüyle kapatıldığını göstermektedir. Buna göre yapı, bir açık hava işliği olarak kullanılmış olmalıdır. Farklı ölçülerde ve doğu-batı simetrisine sahip taş döşeli tabanlar, yapının kuzey ve güney olarak ikiye ayrıldığını akla getirmekle beraber İşlik II'nin fonksiyonuyla ilgili olmalıdır. Bu tip düz taşlarla döşeli yapı içi yol olarak yorumlayabileceğimiz tabanlar, Ortaköy-Şapinuva Ağlönü mevkinde yer alan ve işlik fonksiyonuna sahip

⁶⁸ Önder İpek-Murat Aydın-Semih Gerçek ve Hafize Hande İşleroğlu, "Ortaköy-Şapinuva 2023 Yılı Çalışmaları", 44. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Sempozyumu, 27-31 Mayıs 2024, Nevşehir, (Ankara: 2025-Basımında).

⁶⁹ Süel, "Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva", 69; Süel, "Ortaköy-Şapinuva 2015 Kazı Çalışmaları", 56; Süel-Ayyıldız-Aydın ve Gerçek, "Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları", 197.

⁷⁰ Aygül Süel, "A Mould from Ortaköy/Şapinuva", Michele Cammarosano, Elena Devecchi and Maurizio Viano (ed.), *talugaeš witteš Ancient Near Eastern Studies, Presented to Stefano de Martino on the Occasion of his 65th Birthday*, Kasion 2 (Zaphon-Münster: 2020b), 421.

olan Bina 1-2⁷¹, de de açığa çıkartılmıştır. İki yapının da üretim fonksiyonuna sahip olması, Hitit döneminde bu tip yolların işliklerde de kullanıldığını açıkça göstermektedir. İşlik II’de *in situ* olarak pişmiş toprak kap ve kap parçalarının ele geçmemesi sebebiyle G Binası ve E Binası’nda bulunan çanak, çömlek, testi vb. buluntularıyla dönemsel olarak karşılaştırılması yapılamamaktadır. İşlik II yapısında ocaklar dışında herhangi bir *in situ* buluntu ele geçmemiştir. Bu da gösteriyor ki Şapinuva sakinleri, İşlik II yapısının işlevi sona erdikten sonra içerisini tamamen boşaltmış ve yeni bir yapı yapmak amacıyla işliğin enkaz toprakla doldurarak kapatmıştır. Yeni bir yapının oluşturulması amacıyla sertleştirilen tabanın üzerine G Binası ve E Binası olarak adlandırılan iki yapı inşa edilmiştir.⁷² İşlik II’in %75’lik kısmı (güneybatı yönü) G Binası, %25’lik kısmı (kuzeydoğu yönü) ise E Binası’nın altında yer almaktadır. Her iki binanın işlevsellik ve inşa teknikleri açısından İşlik II yapısından tamamen bağımsız ve farklı olduğu tespit edilmiştir. G Binası ve E Binası’nın kuru duvar tekniğinde örülmüş duvarları ve odaları incelendiğinde, alt evrede yer alan İşlik I ve İşlik II yapılarından farklı işlevlere ve özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Alt evre ve üst evrelerde farklı tekniklerle inşa edilmiş yapılar, Şapinuva’da yer alan işliklerin işlevi sona erdikten sonra kapatılarak alanın farklı şekilde değerlendirildiğini göstermektedir.

Aynı dönemlerde kullanılmış İşlik I ve İşlik II’nin yapısal özellikleri incelendiğinde; ana toprağın kazılarak dikdörtgen formda inşa edilmiş olmaları, metal eritme - eritilen metalin kalıba dökme işlemlerinin yapılması ve işlevleri sona erdikten sonra çeşitli yapılara ait enkaz topraklarıyla doldurulmaları nedeniyle paralellik göstermektedirler (Çiz.6). İşlik yapılarının işlevi sona erdikten sonra kapatmak için kullanılan toprak içerisinde ele geçen bulgular değerlendirildiğinde, her iki yapının da aynı yapı enkazlarına ait toprakla kapatıldığı anlaşılmaktadır. İşliklerin kapatılmasında kullanılan dolgu toprak içinden çeşitli formlarda marn cinsi taş kalıplar⁷³, üretim artığı obsidyen parçaları⁷⁴ ile bronz malzemeler ele geçmiştir.⁷⁵ İşliklerin inşa tekniklerinin benzerliği, aynı dolgu toprakla muhtemelen aynı anda kapatılması çağdaş

⁷¹ Aygül Süel ve Mustafa Süel, “2000 Yılı Ortaköy-Şapinuva Kazı Çalışmaları”, 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, I.Cilt, 28 Mayıs-01 Haziran 2001, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 414, Res.4.

⁷² Süel, “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva”, 67-69.

⁷³ Kalıplar için bkz. Süel, “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva”, 70; Süel, “A Mould from Ortaköy/Şapinuva”, 422 ve 424, Fig.1; Süel, “Hitit İmparatorluğu’nun Diğer Başkenti Ortaköy/Şapinuva Hitit Şehri”, 29.

⁷⁴ Süel-Ayyıldız-Aydın ve Gerçek, “Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları”, 197, Res.8.

⁷⁵ Süel, “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuva”, 69; Süel-Ayyıldız-Aydın ve Gerçek, “Ortaköy-Şapinuva 2016 Kazı Çalışmaları, 197-198.

yapılar olduğunu ve eş zamanlı kullanıldıklarını kanıtlamaktadır.⁷⁶ İşlik I ve İşlik II yapılarını kapatmak için kullanılan dolgu toprak içerisinde ele geçen marn cinsi taş kalıplarla ve üretim artığı obsidyen parçaları, önceki yıllarda ele geçen kalıp⁷⁷ ve obsidyen objelerle⁷⁸ birlikte değerlendirildiğinde, Şapinuva Hitit şehrinde metal atölyelerinin yanı sıra kalıp ve obsidyen işliklerinin varlığından da bahsetmek mümkün olacaktır. Tüm bu veriler, obsidyenin metal külçeler⁷⁹ gibi ham madde olarak Şapinuva kentine getirildiğini, kentteki atölyelerde zanaatkarlar tarafından istenilen ürüne dönüştürüldükten sonra hem Şapinuva’da kullanıldığı hem de Hitit kentlerine gönderildiği fikrini akla getirmektedir.

İşliklerin Tarihlendirilmesi

İşliklerin tarihlendirilmesi konusunda öncelikle her iki yapıdan *in situ* olarak ele geçen buluntu gruplarını değerlendirmek gerekmektedir. İşlik I ve İşlik II işlevleri sona erdikten sonra çeşitli yapı enkazlarına ait toprakla kapatılmıştır. Bu sebeple değerlendirmeye alınacak buluntuların sayısı kısıtlıdır. Enkaz toprakla kapatılmadan önce tamamen boşaltıldığından dolayı İşlik II’de *in situ* buluntu ele geçmemiştir. İşlik I’de ise bu tür faaliyetin yapılmaması körük, üfleç, pota, disk şeklinde külçe parçası, kolcuklu balta ve taştan kolcuklu balta kalıpları gibi buluntuların *in situ* olarak tespit edilmesine olanak sağlamıştır. Ortaköy-Şapinuva’nın çanak gövdeli körükleri, Anadolu’daki diğer örnekleriyle karşılaştırıldığında MÖ 14.yy’a tarihlenmektedir.⁸⁰ Bu tarihlenmeyi, üfleç, pota, disk şeklinde külçe, taştan kolcuklu balta kalıpları, bronz buluntular ile benzer örnekleri Şapinuva D⁸¹ ve C Binası⁸²’nda ele geçen kolcuklu baltalar MÖ 14.yy olarak desteklemektedir.

⁷⁶ Süel, “A Mould from Ortaköy/Şapinuva”, 422.

⁷⁷ Mustafa Süel, “Ortaköy-Şapinuva’da bulunan bir Grup Kalıp”, Taner Tarhan, Aksel Tibet, Erkan Konyar (ed.), *Muhibbe Darga Armağanı*, (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayını, 2008), 475-484.

⁷⁸ Mustafa Süel, “Ortaköy-Şapinuva, ‘D’ Yapısı: Hitit Dini Mimarisinde Değişik Bir Yorum”, *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı*, (Ankara: 2005), Fig.13.

⁷⁹ Metal külçeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Andreas Müller-Karpe, “Hititler’de Metal Külçeler”, Ü.Yalçın, R. Pulak Slotta (ed.), *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, (Bochum: 2006), 487-494.

⁸⁰ Çanak gövdeli körüklerin sınıflandırması için bkz. Müller-Karpe, *Altanatolisches Metallhandwerk*, 106, Abb.76.

⁸¹ Aygül Süel ve Mustafa Süel, “2002 Yılı Ortaköy-Şapinuva Kazı Çalışmaları”, 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2004), 231, Res.8; Süel, “Ortaköy-Şapinuva, ‘D’ Yapısı: Hitit Dini Mimarisinde Değişik Bir Yorum”, 690, Res.10,14;

⁸² Süel, “Ortaköy-Şapinuva’da bulunan bir Grup Kalıp”, 475.

İşlikleri kapatmak için kullanılan enkaz toprağı içerisinde ele geçen sayıları 90'ı aşan, marn cinsi taştan üzerinde çeşitli figürlerin işlendiği kalıp ve kalıp parçaları da bu yapıların-tarihlandırılmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle kalıpların içerisinde hiyeroglif işaretlerle Büyük Kral Tuthaliya yazılı ve aynı krala ait betimlemenin (Gaga Ağızlı Testiyle Libasyon Sahnesi=İşlik I; Fırtına Tanrısı ile Kucaklama Sahnesi=İşlik II; Fırtına Tanrısının Arkasından Yürüme Sahnesi=İşlik II; Konik Başlık-Omzunda Yay-Belinde Sadak ve Kısa Eteğiyle Savaşçı İkonografisi=İşlik II) işlendiği kalıp ve kalıp parçaları tarih aralığını daraltmaktadır. Bunu, Hitit Büyük kralı Tuthaliya'nın omzunda yayı, belinde sadağı ve ileriye doğru uzattığı elinin üzerinde isminin yazılı olduğu hiyeroglif işaretlerle betimlenen Or.17/174 envanter numaralı kalıp desteklemektedir. İşlik II'de ele geçen bej-sarı renkli marn⁸³ cinsinde, dikdörtgen prizma gövdeli 3,2 x 2,7 x 1,5 cm ölçülerindeki taş kalıbın bir yüzünde ayakta duran kral figürü, 1,6 x 1,2 cm ölçülerinde 0,2 cm derinliğe sahip iç bükey dikdörtgen çerçeve içerisine kazınarak negatif olarak işlenmiştir (**Fot.18, Çiz.7**). 0,9 x 1,2 ölçülerinde 0,4 cm derinliğe sahip figür, başında tek boynuzlu konik başlığı, kısa elbisesi ve ucu kıvrık ayakkabılarıyla betimlenmiştir. Hitit tasvir sanatının güçlü olarak yansıtıldığı figürün başı ve ayakları profilden, gövdesi cepheden gösterilmiştir. Sakalsız olarak betimlenen kral figürü: badem biçimli gözü, uzun kaşı, dolgun etli yanağı, ince dudakları, yuvarlak çenesi, büyük kulağı ve iri düz burnuyla Hitit yüz fizyonomisinin tüm detaylarına sahiptir. Diz üstüne inen kısa eteğinin ucu, dekoratif dikey şeritlerle süslenmiştir. Sağ omzunda kirişi arkaya gelen yay, belinde askıyla omuza takılı sadağı bulunan kral, silahlarını kuşanmış ve ileri doğru yürür vaziyette gösterilmiştir. Figür, dirsekten bükülmüş sağ eliyle yayın ortasından tutarken, dirsekten bükülmüş sol elini ileriye doğru uzatmaktadır. Sol elinin üzerinde figürün kimliğini gösteren hiyeroglif işaretler bulunmaktadır. **L.⁸⁴18 MAGNUS.REX + L.207 MONS + L.88 tu** hiyeroglif işaretleriyle "Büyük Kral" unvanına sahip figürün ismi Tuthaliya olarak okunmuştur. Kalıbın boş kısımları **L.370** üçgen ve **L.155** nar/tomurcuk doldurma motifleriyle süslenmiştir. Kalıbın diğer yüzü ise işlenmeden özenle düzeltilip bırakılmıştır. Döküm amaçlı kullanıldığını düşündüğümüz kalıbın ağzı, figürün döküm sonrasında rahatça çıkarılması amacıyla dışa doğru düzeltilerek tıraşlanmış ve döküme hazır hale getirilmiştir. Kalıbın üzerinde döküme ait herhangi bir iz ve cüruflaşma görülmemektedir. Kalıbın, üretim

⁸³ Kalıpların ham maddesine yönelik olarak Prof.Dr. Mustafa Kibaroglu tarafından yapılan analiz çalışması (Sio₂ %38,3 - CaO % 41 - Al₂O₃ %7,1 - Fe %6,4 - MgO %4,4) sonucunda en yakın örneğinin marn cinsinde taş olduğu önerilmiştir.

⁸⁴ Emmanuel Laroche, *Les hiéroglyphes hittites I L'écriture*, (Paris: 1960).

aşamasında yaşanan bir problem sebebiyle döküm yapılmadan bırakılmış olduğunu düşünmekteyiz.

Kalıpta kimliği açıkça yazılan kral, MÖ 14.yy'ın ilk yarısında, Hitit Devletini Şapinuva kentinden yöneten II. Tuthaliya (MÖ 1400-1380) olmalıdır. İşlik I'in 60 m kuzeybatısında yer alan C Binası'ndan Büyük Kral Tuthaliya-Taduhepa yazılı bir kalıbın ele geçmesi (**Büyük Kral Tuthaliya + Taduhepa = L.18MAGNUS.REX - L.207MONS+L.88tu - L.42ta_x+L.88du+L.215he+L.334pa**)⁸⁵ bu tarihlemeyi kanıtlar niteliktedir. Ayrıca II. Tuthaliya'ya atfedilen Maşathöyük (Mşt.75/10, Mşt.75/39)⁸⁶, Kuşaklı (Ku 97/38)⁸⁷, Boğazköy (Bo 424/f)⁸⁸ mühür baskıları ile kalıpta işlenen '**MONS-tu**' hiyeroglif işaretleri karşılaştırıldığında çok benzer oldukları görülmektedir.⁸⁹ Hem C Binası'ndan ele geçen kalıp hem de Boğazköy, Maşahöyük ve Kuşaklı mühür baskılarının tarihleme önerileri, II.Tuthaliya ve MÖ 14.yy düşüncemizi kuvvetle desteklemektedir. Kalıpta kimliği ile betimlenen figür, Ortaköy-Şapinuva'da çivi yazılı tablet arşivlerinde ele geçen mektuplarda ^DUTU⁵⁷ unvanıyla⁹⁰, Hurrice itkazi ritüellerinde ise Taşmişarri⁹¹ ismiyle anılan Hitit Büyük Kralı II. Tuthaliya⁹²'dir. Hitit Büyük Kralı II. Tuthaliya'nın betimlendiği hiyeroglif

⁸⁵ Süel, "Ortaköy-Şapinuva'da bulunan bir Grup Kalıp", 476; Murat Aydın, "Haç Biçimli Mühür Baskısındaki Tuthaliya'lar Üzerine Bir Değerlendirme", *OANNES* 5/1 (2023): 217-218.

⁸⁶ Sedat Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, Abb.2, Tafel 1 (Mşt.75/10), Tafel 2 (Mşt.75/39).

⁸⁷ Andreas Müller-Karpe, "Untersuchungen in Kuşaklı 1997", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin (MDOG)* 130 (1998), 106, Abb.9

⁸⁸ Hans Güstav Güterbock, *Siegel aus Boğazköy I. Teil: Die Königssiegel der Grabungen bis 1938*, AfO Beiheft 5, (Berlin: 1940), 67, Nr.58.

⁸⁹ Daliah Bawayneck, "Die hethitischen Königssiegel vom Westbau des Nişantepe in Boğazköy-Ḫattuša", D.P.Mielke, U.Schoop, J.Seeher (ed.), *Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie/Structuring and Dating in Hittite Archaeology*. BYZAS 4 (2006), 119-120; Susanne Herbordt - Daliah Bawayneck ve John David Hawkins, *Die Siegel der Grosskönige und Grossköniginnen auf Tonbullen aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa*, (BoHa 23) (Darmstadt-Mainz: 2011), 67-68.

⁹⁰ Aygül Süel, "Ortaköy: Eine Hethitische Stadt mit Hethitischen und Hurritischen Tontafelentdeckungen", *Hittite and other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, (Ankara: 1992), 491 (Or.90/1400); Aygül Süel, "Ortaköy'ün Hitit Çağındaki Adı", 271-283.

⁹¹ Aygül Süel, "Ortaköy-Şapinuva: Bir Hitit Merkezi", *TÜBA Arkeoloji Dergisi* 1, (Ankara: 1998b): 43; 93; 80. Gernot Wilhelm ve Aygül Süel, "The Hittite Hurrian Offering Ritual for Taşmişarri" Or.97/1", *KASKAL Rivista di storia, ambient e culture del Vicino Oriente Antico*, Vol. 10, (Firenze: 2013), 149-168; Stefano de Martino ve Aygül Süel, *The "Great itkalzi Ritual". The Şapinuwa Tablet Or 90/1473 and its Duplicate ChS I/1 5*, (Firenze: Eothen 22, 2017) 16-17.

⁹² Taşmişarri'nin Tuthaliya ile aynı şahıs olduğu konusunda bkz. Alp, *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*, 48 vd.

işaretli kalıplar, üzerinde çeşitli figürlerin işlendiği diğer kalıpları da ikonografik özellikleriyle birlikte MÖ 14.yy'a tarihlememize yardımcı olmaktadır.

İşlik I ve İşlik II yapılarını kapatmak için kullanılan enkaz toprak içerisinden ele geçen Büyük Krala ait kalıp ve kalıp parçaları, metal işlikleri ile çağdaş dönemde Ortaköy-Şapinuva'da faaliyet gösterdiğini düşündüğümüz kalıp atölyelerine ait olmalıdır. İşlik II yapısı kapatıldıktan sonra üzerine G ile E Binalarının inşası, kalıpların İşlik I-II ile G Binası aralığına tarihlememiz gerekliliğini ortaya koymaktadır. Büyük Kral Tuthaliya hiyeroglif işaretli kalıpların vasıtasıyla bu aralığın MÖ 14.yy'ın ilk yarısı olması gerektiği anlaşılmıştır. Hiyeroglif işaretli kalıplar ve çanak gövdeli körükler, İşlik I'i MÖ 14.yy'ın ilk yarısına göreli olarak tarihleme önerisini destekler niteliktedir.

İşlik I'in kesin tarihlendirilmesi için yaşlandırma analizinde kullanılabilecek kömürleşmiş odun parçaları körüklerin tabanında *in situ* olarak tespit edilmiştir. Karbonlaşmış odun parçaları üzerinde yapılan Karbon 14 analiz sonuçları, İşlik I *in situ* buluntularını ve kalıplar üzerindeki hiyeroglif işaretleri destekler nitelikte olup, MÖ 1456-1375 (calBC) (%70) tarih aralığını sunmaktadır. (Grafik-1).⁹³ İşlik I buluntuları (körük, üfleç, kolcuklu balta), İşlik I-II hiyeroglif işaretli kalıpları ve Karbon 14 analiz sonucunu bir araya getirdiğimizde, işlik yapılarını MÖ 14.yy'ın ilk yarısına güvenli olarak tarihleyebilmekteyiz.

Sonuç

Ortaköy-Şapinuva'da yürütülen kazılarla hem Tepelerarası hem de Ağılönü mevkilerinde işlikler/atölyeler tespit edilmiştir. 2014-2024 yıllarında Tepelerarası'nın güneyinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılan işlikler, Şapinuva'da iyi organize olmuş metal işçiliği faaliyetlerinin yapıldığını göstermektedir. Şapinuva kentine ticaretle getirilen metal külçeler, işlik yapılarında eritilip kalıplara dökülerek mamul ürün haline getirilmiştir. Elde edilen metal ürünlerin bir kısmı Şapinuva kentinde kalırken bir bölümü ise diğer Hitit merkezlerine gönderilmiş olmalıdır. Ortaköy-Şapinuva kazılarında ele geçen mühür, miğfer, zırh, balta, orak, mızrak ucu, ok ucu, örs,

⁹³ Karbon 14 yaşlandırma analizi, Hitit Üniversitesi bünyesinde yürütülen FEF19001.24.009 numaralı, "2024 Yılı Ortaköy Şapinuva Kazı Çalışmaları" adlı Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) kapsamında yapılmıştır. Karbon 14 yaşlandırma analizi, "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Marmara Araştırma Merkezi'nde (MAM)" TÜBİTAK-3927 sayılı kömürleşmiş malzeme numunesi üzerinden yapılmıştır.

çekiç, çivi, iğne, yüzük, küpe, düğme, süs eşyası vb. metal buluntuların⁹⁴ her biri Ortaköy'ün zenginliğini, ustaların yüksek teknik seviyelerini ve artistik kabiliyetlerini göstermektedir. İşlik I ve İşlik II, ana toprağın dikdörtgen formda kazılarak oluşturulması ve içerisine ocaklar, körükler yerleştirilip metal üretim faaliyetlerinin yürütülmesi açısından Hitit arkeolojisinde şimdiye kadar bilinmeyen işlik yapı tipinin bilim dünyasına tanıtılmasını sağlamıştır. İşlik I ve İşlik II'nin işlevini yitirmesinin ardından bu yapıları kapatmak amacıyla kullanılan enkaz toprağının içerisinde ele geçen marn cinsi taş kalıplar ve üretim artığı obsidyen parçalar, Şapinuva kentinde keşfedilmeyi bekleyen kalıp ve obsidyen atölyelerinin/işliklerinin olabileceği yönündeki tezimizi güçlendirmektedir. Tüm bu çalışmalar sonucunda ele geçen veriler ve belgeler değerlendirildiğinde, kendi idari bölgesiyle büyük bir coğrafyaya yayılan kentin, MÖ 14. yüzyıl başlarından itibaren idari öneminin arttığı ve Hitit devletine başkentlik yaptığı anlaşılmaktadır. Önemli buluntuların yanı sıra binaların duvar sıvalarına basılmış Kraliyet mühürleri, üzerlerinde çivi yazısı ile yazılmış LUGAL GAL "Büyük Kral" yazısı bulunan bronz baltalar ve oraklar, çok çeşitli konuları ve dilleri içeren zengin çivi yazılı arşivleri bu başkenti önemli kılmaktadır. Ayrıca, Hitit büyük kralı ve kraliçesine hitaben yazılmış çivi yazılı tabletler, büyük kralın burada ikamet etmesi ve devleti Şapinuva'dan idare etmesi, devlet arşivlerindeki bu belgelerle çok önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır.

Hiç şüphesiz ki Ortaköy-Şapinuva'da keşfedilen atölyeler/işlikler ve bu yapılarda ele geçen *in situ* buluntular, büyük kral denetiminde, iyi organize edilen işliklerde üretilmekte ve birçoğu yönetici sınıf tarafından kullanılan eşya kategorisindedir. Hitit Büyük kralı II.Tuthaliya ve Kraliçe Taduhepa'nın yaşamını kentte sürdürmesinin, idari öneminin yanı sıra bu kentin üretim faaliyetlerinde de merkezi konuma geldiğinin bir göstergesi olmalıdır. Şapinuva işliklerinde ele geçen Hitit üslubu metal eserlerden birkaçı -miğfer, üzeri yazılı balta ve oraklar- özel üretim statüsünde olmakla birlikte birçoğu da günlük yaşamda kullanılan araç, gereç ve diğer malzemelerden oluşmaktadır. Tüm bu özellikleri ile Ortaköy-Şapinuva işlikleri Anadolu arkeolojisi ve madenciliği konusundaki bilgileri zenginleştirmektedir.

⁹⁴ Süel, "Ortaköy-Şapinuva, 'D' Yapısı: Hitit Dini Mimarisinde Değişik Bir Yorum", 689-690, Fig.10,11,12, 14, Mustafa Süel, "Ortaköy-Şapinuva'da Bulunan Bronz Bir Miğfer", Aliye Öztan, Şevket Dönmez (ed.), *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri, Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar*, (Ankara: Bilgin Sanat Kültür Yayınları, 2011), 415-419, Res.1-5; Önder İpek-Aygül Süel-Murat Aydın ve Semih Gerçek, "Ortaköy'de Ele Geçen Bir Hitit Mührü", *Höyük*, Sayı:11, (Ankara: 2023): 17-30.

KAYNAKLAR

- Alp, Sedat. *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Aydın, Murat, “Haç Biçimli Mühür Baskısındaki Tudhaliya’lar Üzerine Bir Değerlendirme”, *OANNES* 5/1 (2023): 211-224.
- Bachmann, H. G. “Düsenrohre und Gebläsetöpfe: Keramikfunde aus Metallverarbeitungs-Werkstätten”, *Boğazköy 6: Boğazköy VI. Funde aus den Grabungen bis 1979*. 107-115, 1984.
- Bass, G. B. *Cape Gelidonya: A Bronze Age Shipwreck*, Philadelphia: 1967.
- Bawaynpeck, Daliah. “Die hethitischen Königssiegel vom Westbau des Nişantepe in Boğazköy-Hattuša”, D.P.Mielke, U.Schoop, J.Seeher (ed.), *Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie/Structuring and Dating in Hittite Archaeology*. BYZAS 4, 109-123, 2006.
- Coghlan, H. H. *Notes on the Prehistoric Metallurgy of Copper and Bronze in the Old World*. Oxford: 1951.
- Çelik, Duygu. “Alaca Höyük’te M.Ö. II. Bin Yıla ait Atölye/İşlik Yapısı”, *6. Çorum Kazı Araştırmalar Sempozyumu*. 125-162. Çorum: 2020.
- Çınaroğlu, Aykut ve Çelik, Duygu. “2006 Yılı Kastamonu-Kınık Kazısı”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı (2. Cilt)*. 513-524. Ankara: 2008.
- Çınaroğlu, Aykut ve Çelik, Duygu. *Atatürk & Alacahöyük*. Ankara: 2010
- Davey, Christopher J. “Some Ancient Near Eastern Pot Bellows”, *Levant* XI, (1979): 101-111.
- Davey Christopher J. “Ancient Pot-Bellows: A Review Forty Years On”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research (BASOR)* 385, (2019): 201-218.
- Davies, N. De G., *The Tomb of Puyemre at Thebes I*. New York:1922
- Davies, N. De G. *The Tomb of Two Sculptors at Thebes*. New York: 1925
- Davies, N. De G. *The Tomb of Rekh-mi-Rē, Vols. I-II*. New York: 1943.
- Davies, N. De G. *Scenes from some Theban Tombs*. Oxford: 1963
- Davies, N. De G. ve Davies, N. De G. *The Tombs of Menkheperresonb, Amenmose, and Another, Nos.86, 112, 42, 226*. The Theban Tombs Series 5. London: 1933.
- Dinçol, Ali. “Son Tunç Çağı-Hititler/Bin Tanrılı Halk”, *Arkeoatlas/1-Özel Koleksiyon* (2011): 256-292.
- Dinçol, Belkıs. “Über die Probleme der absoluten Datierung der Herrschaftperioden der hethitischen Könige nach den philologischen und glyptischen Belegen”, D.P.Mielke, U.Schoop, J.Seeher (ed.), *Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archäologie/Structuring and Dating in Hittite Archaeology*. BYZAS 4, 19-32, 2006.
- Drahor, Mahmut Göktuğ-Sümer, Ökmen-Berge, Meriç Aziz- Öztürk, Caner-Ongar, Atilla-Süel, Aygül ve Schachner, Andreas. “Integrated Geoscience

- Investigations in Hittite Imperial Sites Affected by Earthquakes”. G.M. El-Qady, C. Margottini (ed), *Sustainable Conservation of UNESCO and Other Heritage Sites Through Proactive Geosciences*. Springer Geology. Springer, 2023.
- Dönmez, Şevket, “Boyabat-Kovuklukaya: A Bronze Age Settlement in the Central Black Sea Region, Turkey”, *Ancient Near Eastern Studies (ANES)* 41. (2004): 38-84.
- Ekmen, Fadile Gülden. “Anadolu Metal Atölyeleri Üzerine Bir Değerlendirme”. Sedat Erkut, Sedat – Özlem Sir Gavaz (ed.) *ANTAHŞUM^{SAR} “ÇİĞDEM” – Eski Anadolu Araştırmalarına ve Hititlere Adanmış Bir Hayat / Studies in Honour of Ahmet Ünal = Ahmet Ünal Armağanı*. 177-186, 2016.
- Emre, Kutlu. “Acemhöyük Seramiği”, *Anadolu X*, (1966): 53-98.
- Fischer, F. *Die hethitische Keramik von Boğazköy*. WVDÖG 75, Boğazköy-Hattuša 4. Berlin: 1963
- Güterbock, Hans Güstav. *Siegel aus Boğazköy I. Teil: Die Königssiegel der Grabungen bis 1938*. AfO Beiheft 5. Berlin: 1940.
- Hauptmann, A. “Tunç Çağı’nda Madencilik Boyutları”. Ünsal Yalçın, R. Pulak Slotta (ed.). *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. 477-485, Bochum, 2006.
- Herbordt, Susanne – Bawanypeck, Daliah ve Hawkins, John David. *Die Siegel der Grosskönige und Grossköniginnen auf Tonbullien aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa (BoHa 23)*. Darmstadt-Mainz: 2011.
- Hout, Th.P.J. van den. “Hitit Krallığı ve İmparatorluğu’nun Kısa Tarihi / A Short History of the Hittite Kingdom and Empire”, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (ed.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: An Anatolian Empire*. Anadolu Uygarlıkları Serisi 2. 22-44, İstanbul, 2013.
- İpek, Önder - Süel, Aygöl - Aydın, Murat ve Gerçek, Semih, “Ortaköy’de Ele Geçen Bir Hitit Mührü”, *Höyük Sayı:11*, Ankara, (2023): 17-30.
- İpek, Önder - Aydın, Murat - Gerçek, Semih ve İşleroğlu, Hafize Hande. “Ortaköy-Şapinuva 2023 Yılı Çalışmaları”, 44. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları Sempozyumu*. 27-31 Mayıs 2024, Nevşehir, (Basımda).
- Korbel, G. *Die spätbronzezeitliche Keramik von Norşuntepe*. (Institut für Bauen und Planen in Entwicklungsländern. Mitteilungen 4) Hannover: 1985.
- Koşay, Hamit Zübeyr. “1964 Alaca Höyük Kazısı Raporu [Bericht über die Grabung in Alaca Höyük im J. 1964]”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 14, (1965): 161-215.
- Koşay, Hamit Zübeyr ve Akok, Mahmut. *Alaca Höyük Kazısı 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Rapor*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Seri, Sayı 28, 1973.

- Kulakoğlu, Fikri ve Selmin Kangal. *Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş Karumu*, İstanbul: 2011.
- Laroche, Emmanuel. *Les hiéroglyphes hittites I L'écriture*. Paris: 1960.
- Martino, Stefano de ve Süel, Aygül. *The "Great itkalzi Ritual". The Şapinuwa Tablet Or 90/1473 and its Duplicate ChS I/1 5*. Firenze: Eothen 22, 2017.
- Müller-Karpe, Andreas. *Altanatolisches Metallhandwerk*. Neumünster: 1994.
- Müller-Karpe, Andreas. "Untersuchungen in Kuşaklı 1997", *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin (MDOG)* 130, (1998): 93-174.
- Müller-Karpe, Andreas. "Zur Metallverarbeitung bei den Hethitern". *Anatolian Metal I, Der Anschnitt Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau*. Beiheft 13, 113-124, Bochum, 2000.
- Müller-Karpe, Andreas. "Hititler'de Metal Külçeler". Ünsal Yalçın, R. Pulak Slotta (ed.). *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. 487-494, Bochum, 2006.
- Özgüç, Tahsin. "Koloni Devrinin Geç Safhasına (Ib) Ait Bir Atölye Hakkında", *Belleten* XIX-73, (1955): 73-79.
- Özgüç, Tahsin. *Kültepe-Kaniş II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Dizi, Sayı 41, 1986.
- Özkalalı Ekmen, Fadile Gülden. *Acemhöyük'te Asur Ticaret Kolonileri Çağı Metal Eşya Üretimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Perçin Gerçek, Pınar ve Pişkin, Evangelia. "Animal Economy And Consumption In The Administration Sector Of Hittite Capital Şapinuwa", *Anadolu* 48, (2022): 69-101.
- Push, E. "Metallverarbeitende Werkstätten der frühen Ramaessidenzeit in Qantir-Piramesse/Nord", *Ägypten und Levante I*, (1990): 75-113.
- Scheel, B. *Egyptian Metalworking and Tools*. Aylesbury:1989
- Süel, Aygül. "1989 yılı Çorum İli Yüzey Araştırmaları". VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı. 91-110, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Süel, Aygül. "Ortaköy: Eine Hethitische Stadt mit Hethitischen und Hurritischen Tontafelentdeckungen". *Hittite and other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp*, 487-492, Ankara, 1992.
- Süel, Aygül. "Ortaköy'ün Hitit Çağındaki Adı", *Belleten* LIX/225, Ankara, (1995): 271-283.
- Süel, Aygül. "Ortaköy-Şapinuwa Arşivleri". *1996 yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*. 93-99, Ankara, 1997.
- Süel, Aygül. "Ortaköy - Şapinuwa Tabletlerinin Tarihlendirilmesi". *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*. 16-22 Eylül 1996 Çorum, 551-558, Ankara, 1998a.

- Süel, Aygül. “Ortaköy-Şapinuwa: Bir Hitit Merkezi”, *TÜBA Arkeoloji Dergisi* 1, Ankara, (1998b): 37-61.
- Süel, Aygül. “Hitit Devleti’nin Bir Diğer Başkenti: Şapinuwa”, Taner Tarhan, Aksel Tibet, Erkan Konyar (ed.). *Muhibbe Darga Armağanı*. 457-474, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi Yayını, Şubat 2008.
- Süel, Aygül. “Another Capital City of Hittite State: Şapinuwa”. *Central-North Anatolia in the Hittite Period: New Perspectives in Light of Recent Research, Acts of the International Conference Held at the University of Florence (7-9 February 2007)*, *Studia Asiana* 5. 193-205, Roma 2009.
- Süel, Aygül. “Workshops Found at Tepelerarası Area of Ortaköy-Şapinuwa”, *Mesopotamia* 52, (2017): 65-74.
- Süel, Aygül. “Hitit İmparatorluğu’nun Diğer Başkenti Ortaköy/Şapinuwa Hitit Şehri”, *YÖK Yükseköğretim Dergisi* 18, (2020a): 27-31.
- Süel, Aygül, “A Mould from Ortaköy/Şapinuwa”. Michele Cammarosano, Elena Devecchi and Maurizio Viano (ed.). *talugaeš witteš Ancient Near Eastern Studies, Presented to Stefano de Martino on the Occasion of his 65th Birthday*. 421-432, Zaphon-Münster, Kasım 2, 2020b.
- Süel, Mustafa. “Ortaköy-Şapinuwa, ‘D’ Yapısı: Hitit Dini Mimarisinde Değişik Bir Yorum”. *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı*. 687-700, Ankara, 2005.
- Süel, Mustafa. “Ortaköy-Şapinuwa’da bulunan bir Grup Kalıp”, Taner Tarhan, Aksel Tibet, Erkan Konyar (ed.). *Muhibbe Darga Armağanı*. 475-484, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi Yayını, Şubat 2008.
- Süel, Mustafa. “Ortaköy-Şapinuwa’da Bulunan Bronz Bir Miğfer”, Aliye Öztan, Şevket Dönmez (ed.). *Karadeniz’den Fırat’a Bilgi Üretimleri, Önder Bilgi’ye Armağan Yazılar*. 415-424, Ankara, Bilgin Sanat Kültür Yayınları, 2011.
- Süel, Mustafa. “Ortaköy-Şapinuwa 2014 Yılı Çalışmaları”. *5.Çorum Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*. 169-184, Çorum, 2015.
- Süel, Mustafa. “Ortaköy-Şapinuwa 2015 Kazı Çalışmaları”. *6.Çorum Kazı Araştırmaları Sempozyumu*. 53-64, Çorum, 2020.
- Süel, Aygül - Ayyıldız, Sedef - Aydın, Murat ve Gerçek, Semih. “Ortaköy-Şapinuwa 2016 Kazı Çalışmaları”. *7.Çorum Kazı Araştırmaları Sempozyumu*, 195-207, Çorum, 2021.
- Süel, Aygül ve Süel, Mustafa. “2000 Yılı Ortaköy-Şapinuwa Kazı Çalışmaları”. 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. I. Cilt, 28 Mayıs-01 Haziran 2001, 413-418, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 2002.
- Süel, Aygül ve Süel, Mustafa. “2002 Yılı Ortaköy-Şapinuwa Kazı Çalışmaları”. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, 26-31 Mayıs 2003, 229-234, Ankara, 2004.
- Süel, Aygül ve Süel, Mustafa. “Başkent Şapinuwa: Hitit Dünyasındaki Yeri ve Önemi”. *I. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*. 93-110, 2011, Çorum.

- Süel, Aygöl ve Süel, Mustafa. “Şapinuwa: Hitit Devleti'nin Başka Bir Başkenti / Şapinuwa: Another Capital City of Hittite State”, Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan (ed.), *Hittiter: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: An Anatolian Empire*. Anadolu Uygarlıkları Serisi 2, 178-195, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Süel, Aygöl ve Süel, Mustafa. "Bir Hitit Şehrinin Keşfi: Ortaköy-Şapinuva İdentifikasyonu (Özdeşleşmesi) ile Hitit Coğrafyasındaki Değişiklikler ve Yenilikler". Fikri Kulakoğlu – Tayfun Yıldırım – Tunç Sipahi - Vasıf Şahoğlu – H. Levent Keskin (ed.), *Anadolu Uğur Silistreli Anı Kitabı: Anadolu Arkeolojisi Üzerine Yazılar / In Memoriam Uğur Silistreli: Studies on Anatolian Archaeology*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, Anatolia, Ek dizi III.3, Anı-Armağan Dizisi, 297-315, Ankara, 2019.
- Süel, Aygöl ve Weeden Mark. “A Silver Signet-Ring from Ortaköy-Sapinuwa”. *And I Knew Twelve Languages. A Tribute to Massimo Poetto on the Occasion of His 70th Birthday*. 661-668, Warsaw, 2019.
- Tekin, Halil. *Eski Anadolu Madenciligi, Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- Tylecote, R.F. “From Pot Bellows to Tuyeres”, *Levant* XIII, (1981): 107-118.
- Yalçın, Ünsal. “Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış”, *MT Bilimsel Yer Altı Kaynakları Dergisi* 5/9, (2016): 3-13.
- Yıldırım, Tayfun. “Kaniş Karumunun Ib Katına Ait Bir Körük”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* XXXVII-1, 2, (1995): 683-691.
- Wilhelm, Gernot ve Süel, Aygöl. “The Hittite Hurrian Offering Ritual for Tašmišarri” *Or.97/1*”, *KASKAL Rivista di storia, ambient e culture del Vicino Oriente Antico*, Vol. 10, Firenze, (2013): 149-168.
- Woolley, Sir Charles Leonard. *Alalakh, an Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949*. Oxford:1955.

[illegible]

3.1. Ortaköy-Sapinuwa

Altitude (m)

800-700
700-800
800-900
900-1000
1000-1100
1100-1400

— Border of archaeological site
■ Modern settlement
■ Structure
— River

0 km 1.5 km

ArAn 19/1-2025



Fotoğraf -1: Ortaköy-Şapınuva Hitit Kenti



Fotoğraf-2: Ortaköy-Şapınuva Tepelerarası Mevki



Fotoğraf-3: Tepelerarası Mevki – İşlikler/Atölyeler Mahallesi



Fotoğraf-4: G Alanı Genel



Fotoğraf-5: G Alanı İşlikler



Fotoğraf-6: G Alanı - İşlik I – Körukler



Fotoğraf-6: G Alanı - İşlik I – Körukler



Fotoğraf-7: G Alanı - İşlik I – Pişmiş Toprak Pota



Fotoğraf-8: G Alanı - İşlik I – Pişmiş Torak Üfleç



Fotoğraf-9: İşlik I-Kolcuklu Balta ve Çubuk Külçe Kalıpları (Taş), Bronzdan Disk Şeklinde Külçe, Kolcuklu Balta, Ok Uçları, Çeşitli Malzemeler



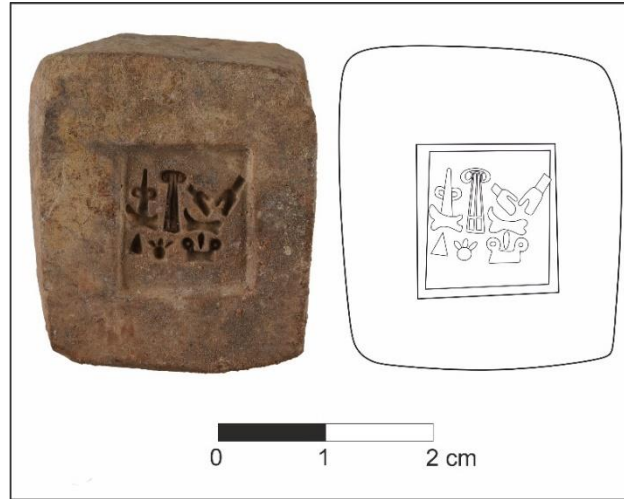
Fotoğraf-10 G Binası – Marn Cinsi Taş Kalıp Oturan Tanrı (Süel, 2020 b, Fig.1)



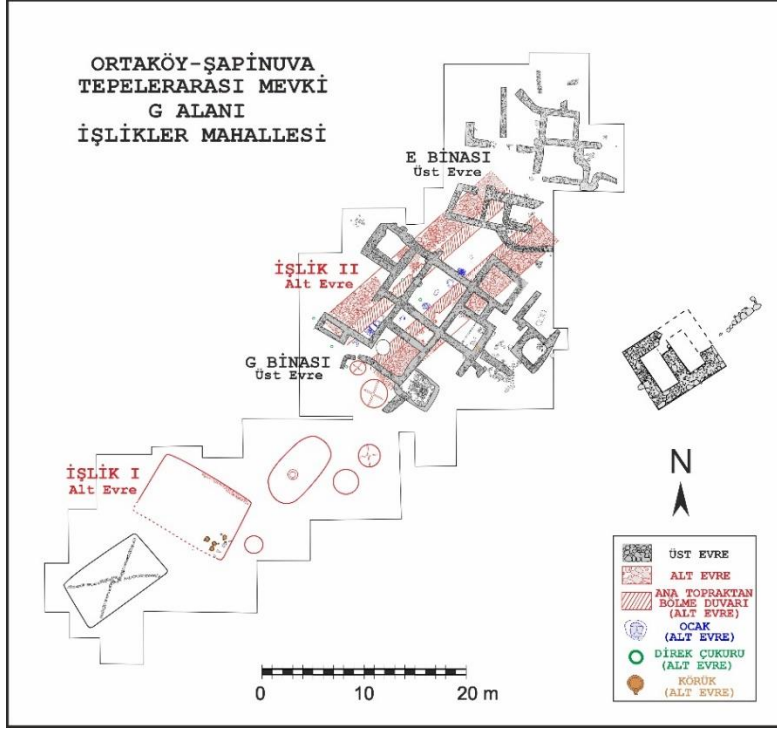
Fotoğraf-11 G Alanı – İşlik II – Direk Çukuru Örneği



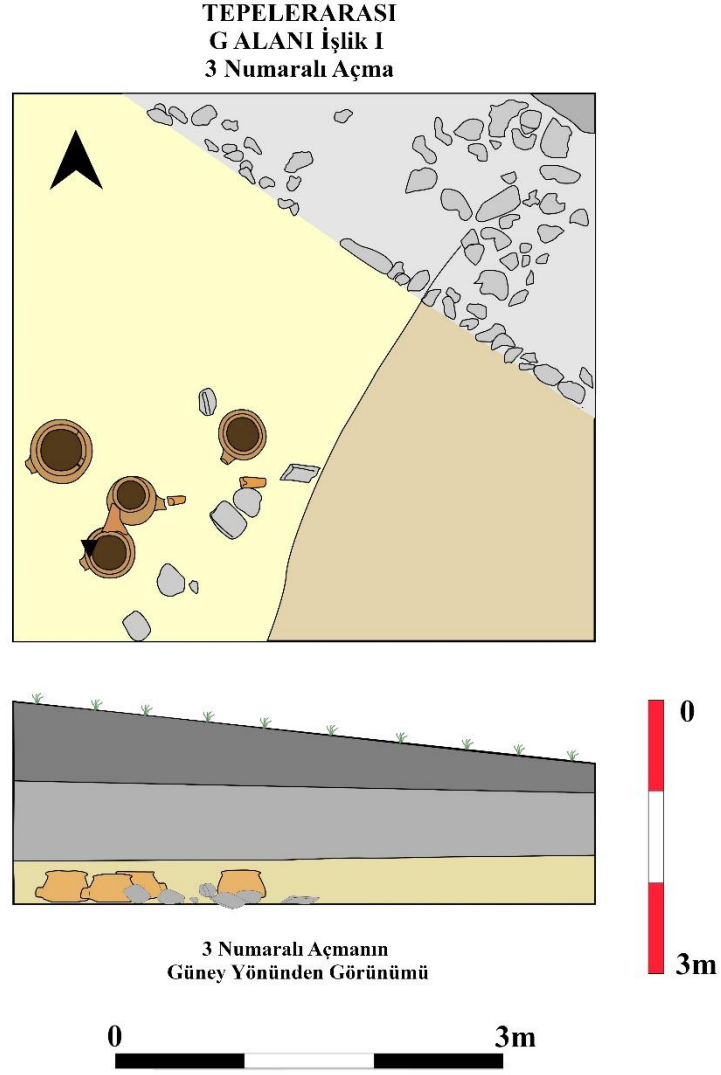
Fotoğraf-12 G Binası – Marn Cinsi Taş Kalıp Büyük Kral Tuthaliya



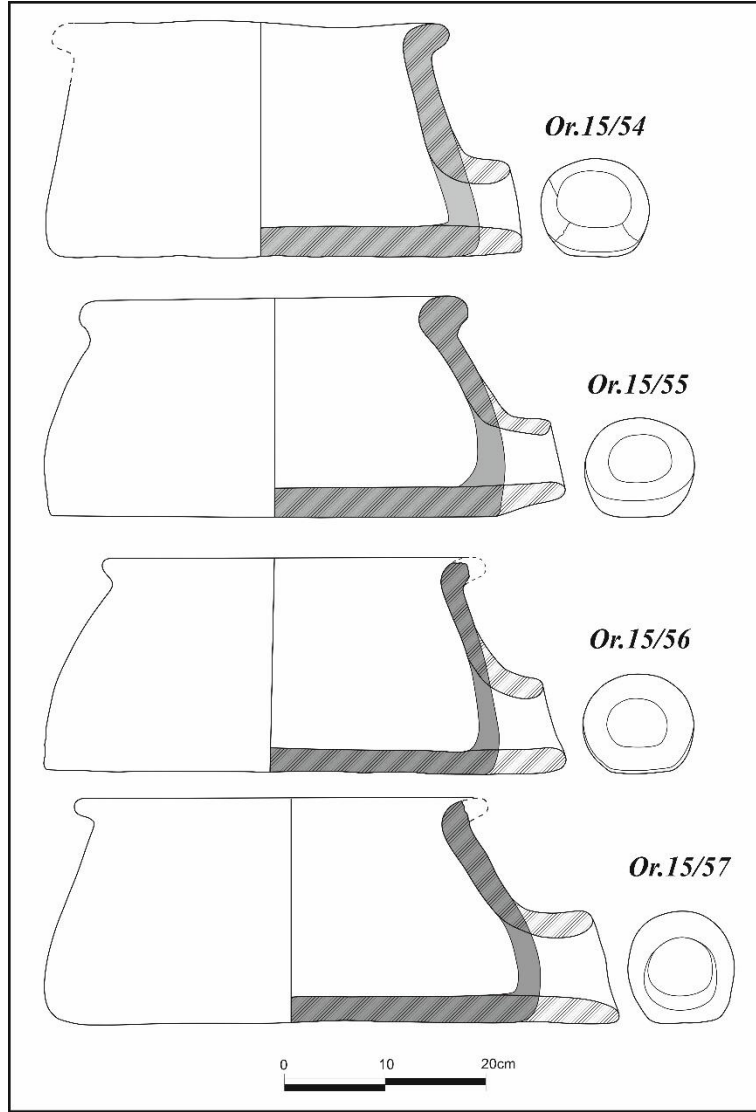
Fotoğraf-12 C Binası – Marn Cinsi Taş Kalıp – Büyük Kral Tuthaliya ve Taduhepa (Süel, 2008, Fig.3)



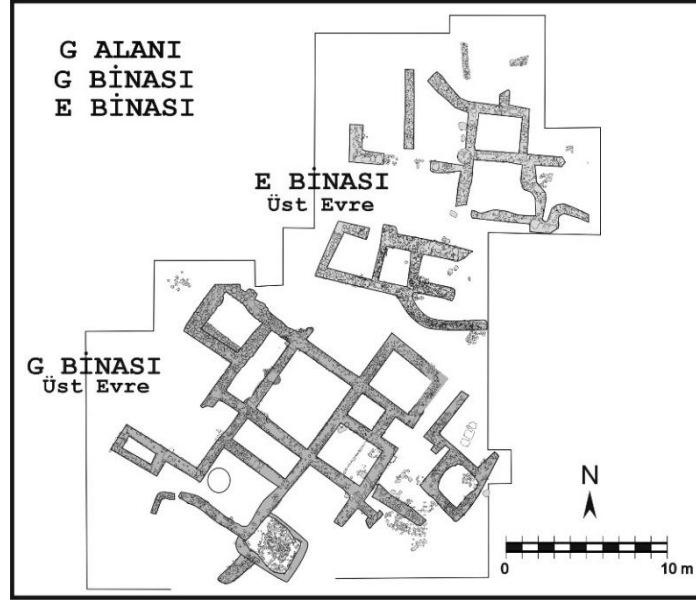
Çizim-1: G Alanı – İşlikler Mahallesi



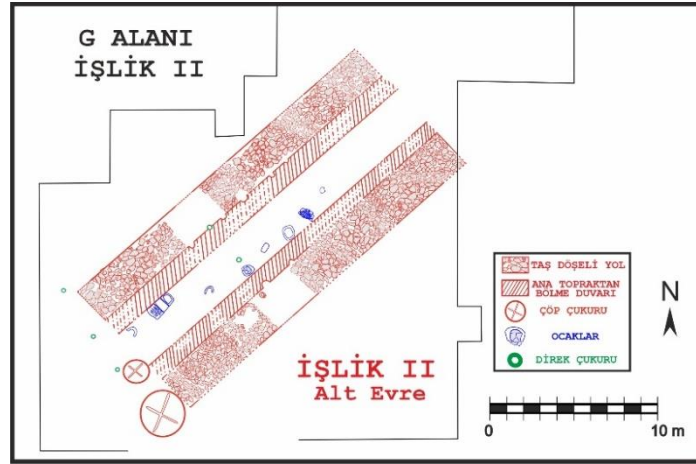
Çizim-2: G Alanı - İşlik I – Körükler (Süel-Weeden 2019, Fig.4) (Çizim:Desinatör Burhan Gülkan)



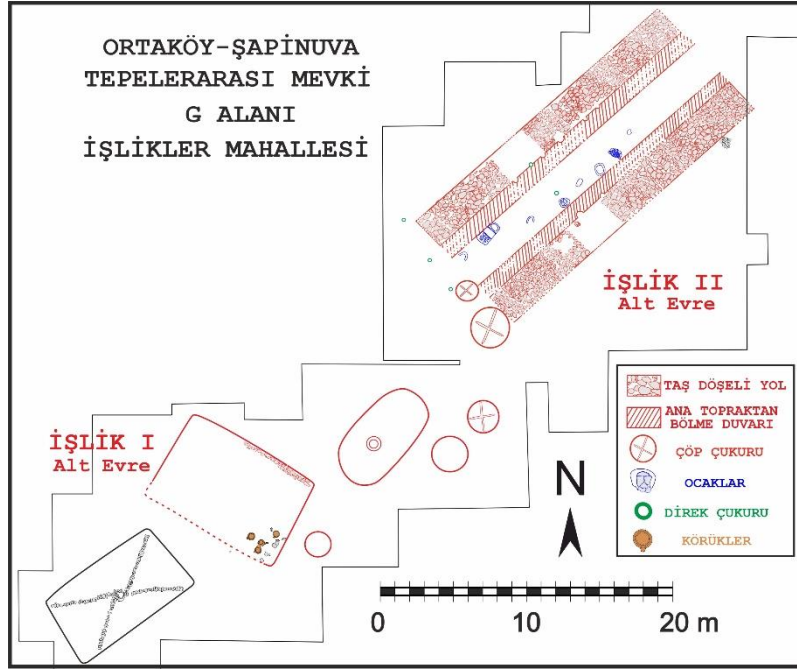
Çizim-3: İşlik I – Körükler (Çizim:Desinatör Burhan Gülkan)



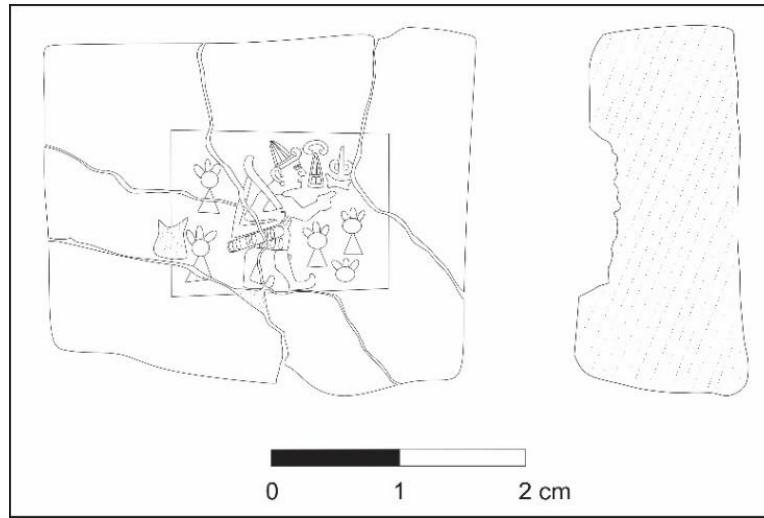
Çizim-4: G Binası ve E Binası (Üst Mimari Evre)



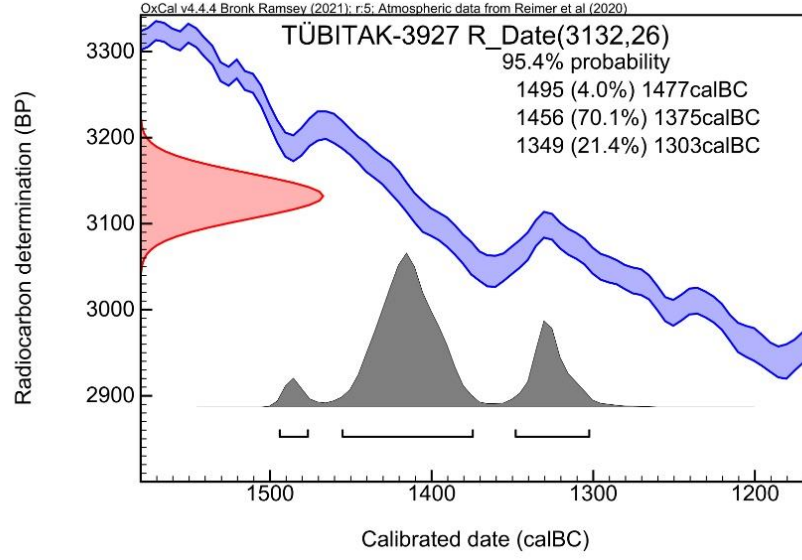
Çizim-5: İşlik II (Alt Mimari Evre)



Çizim-6: İşlik I ve İşlik II



Çizim-7: Büyük Kral Tuthaliya Figürünün Betimlendiği Taş Kalıp



Grafik-1: İşlik I - Karbon 14 Analiz Grafiği
(<https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal/OxCal.html>)

OxCal v4.4.4 Bronk Ramsey (2021); r:5; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

